

Kapitalist eřitlilik ve Büyümenin Politik İktisadı

Macaristan, Brezilya ve
Türkiye’de Büyüme Modelleri

Fatin Şevki Bulut

Bu kitabın yayın hakkı SİYASAL KİTABEVİ'ne aittir. Yayınevinin ve yayıncısının yazılı izni alınmaksızın kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopyalanamaz, çoğaltılamaz ve yayınlanamaz.

Kapitalist Çeşitlilik ve Büyümenin Politik İktisadı: Macaristan, Brezilya ve Türkiye’de Büyüme Modelleri

Yazar: Fatin Şevki Bulut

Editör: Özlem Can Albayrak

Kapak Tasarımı ve Dizgi: İrem Nur Acar

©Siyasal Kitabevi Tüm Hakları Saklıdır.

Eylül 2026, Ankara

ISBN No: 978-625-6586-59-8

Siyasal Kitabevi-Ünal Sevindik

Yayıncı Sertifika No: 14016

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay-Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Baskı: Vadi Grafik Ltd. Şti.

İvedik Organize Sanayi 1420. Cad. No: 58 Ostim Yenimahalle/Ankara

Sertifika No: 47479

Dağıtım: Siyasal Kitabevi

Şehit Adem Yavuz Sok. Hitit Apt. 14/1 Kızılay/Ankara

Tel: 0(312) 419 97 81 pbx

Faks: 0(312) 419 16 11

e-posta: info@siyasalkitap.com

<http://www.siyasalkitap.com>

Instagram: kitabevisiyasal

X: kitabevisiyasal

Kapitalist eřitlilik ve Büyümenin Politik İktisadı

Macaristan, Brezilya ve
Türkiye’de Büyüme Modelleri

İçindekiler

Önsöz	13
Kısaltmalar Dizini.....	15
Giriş	19
1. Kapitalizm, Neoliberalizm ve Devlet.....	25
1.1. Kapitalizm ve Devlet.....	25
1.1.1. Klasik Marksist Politik Ekonomi Yaklaşımı	30
1.1.2. Poulantzasçı Yaklaşım.....	31
1.1.3. Neo-Ricardocu Yaklaşım	36
1.1.4. İdeal Kolektif Devlet Yaklaşımı	36
1.1.5. Neo-Gramsciyeen Yaklaşım	39
1.2. Neoliberalizm ve Devlet	40
1.2.1. Neoliberalizm ve Neoliberal Akılsallık	43
1.2.2. Neoliberal Müdahalecilik	44
1.2.3. Demokrasi Tartışması	47
1.2.4. Washington Uzlaşısı	52
1.2.5. Yönetişim Tartışması	55
1.3. Neoliberalizmin Güncel Görünümleri.....	60
1.3.1. Neoliberal Popülizm	61
1.3.2. Wall Street Uzlaşısı.....	64
1.3.3. Devlet Kapitalizmi	69
1.3.4. Otoriter Neoliberalizm	71
1.3.5. Bağımlı Finansallaşma	73
2. Karşılaştırmalı Kapitalizm ve Büyüme Modelleri Yaklaşımı	77
2.1. Karşılaştırmalı Kapitalizm İncelemelerinin Temel Ortaklıkları	78
2.2. Kapitalizm Çeşitleri Yaklaşımı	83
2.2.1. Kapitalizm Çeşitlerinin İlk Ayrımı: Liberal Piyasa Ekonomileri ve Düzenlenmiş Piyasa Ekonomileri.....	87
2.2.1.1. Kurumsal Tamamlayıcılık.....	89
2.2.1.2. Küreselleşme ve Kapitalizm Çeşitleri	91
2.2.2. Kriz ve Kırılma: Kapitalizm Çeşitlerine Dönük Eleştiriler.....	93
2.2.2.1. Eleştirilerin Haritalandırılması.....	93
2.2.2.2. Eleştiriler Arasında Bir Ara Pencere: Wolfgang Streeck	97
2.2.2.3. İktisadiyatçılık ve İşlevselcilik	100
2.2.2.4. Yapısal Değişim İhtimalinin Kısıtlılığı	101
2.2.2.5. İçsel Krizlerin Yokluğu ve Neoliberalizmle Kesişme.....	103

2.2.2.6. Yeni Keynesyen Makro İktisada Bağlılık	104
2.2.3. Eleştirileri Aşma Çabaları: Devlet, Gelişmekte Olan Ülkeler, Yeni Modeller ve İkinci Kuşak Kapitalizm Çeşitleri	107
2.2.3.1. Kapitalizm Çeşitlerinin Gelişmekte Olan Ülkelere Açılması.....	111
2.2.3.2. Bağımlı Piyasa Ekonomileri	114
2.2.3.3. Hiyerarşik Piyasa Ekonomileri	115
2.2.3.4. Devlet Nüfuzlu Piyasa Ekonomileri	117
2.2.3.5. Patrimonyal Piyasa Ekonomileri	118
2.3. Yeni Nesil Karşılaştırmalı Kapitalizm: Büyüme Modelleri Yaklaşımı	119
2.3.1. Büyüme Modelleri Yaklaşımı ve Karşılaştırmalı Kapitalizm Araştırmaları.....	121
2.3.2. Post-Keynesyen Makro İktisat	123
2.3.3. Ücret Çekişli Büyüme Modeli	126
2.3.4. Post-Fordist Büyüme Modelleri	128
2.3.4.1. Tüketime Dayalı Büyüme Modelleri.....	131
2.3.4.2. İhracata Dayalı Büyüme Modelleri.....	132
2.3.5. Büyüme Koalisyonları.....	134
2.3.5.1. Sosyal Grup, Sosyo-Politik Grup ve Baskın Sosyal Grup	134
2.3.5.2. Kurumsal Tamamlayıcılık ve Değişim	142
2.3.5.3. Sektörel Çıkar Farklılıkları.....	145
3. Macaristan, Brezilya ve Türkiye'nin Büyüme Modelleri Yaklaşımı Çerçevesinde Karşılaştırmalı İncelemesi	149
3.1. MACARİSTAN	150
3.1.1. Macaristan Halk Cumhuriyeti'nden Macaristan Cumhuriyeti'ne (1989-2006).....	150
3.1.1.1. Tek Parti Sisteminin Değişmesi ve Demokrasiye Geçiş.....	154
3.1.1.2. Neoliberalizmin Yerleşmesi	155
3.1.1.3. Kalkınma Karşısı Devlet ve Özelleştirme Uygulamaları.....	156
3.1.1.4. Doğrudan Yabancı Yatırımların Seyri.....	158
3.1.1.4.1. Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Büyüme Koalisyonu.....	160
3.1.1.4.2. Doğrudan Yabancı Yatırımları Çekmek İçin Uygulanan Politikalar..	163
3.1.1.4.3. Değişen Dış Ticaret Yapısı.....	164
3.1.1.4.4. İmalat Sektöründe Sahiplik	165
3.1.1.5. Özelleştirmelere Karşı Eleştiriler	166
3.1.1.6. Özelleştirme Uygulamalarına Geri Dönüş.....	167
3.1.1.7. Bokros Paketi	168
3.1.1.8. Birinci Orbán Hükümeti	169
3.1.1.9. 2002 ve 2006 Seçimleri.....	170
3.1.2. Küresel Kriz ve Siyasal Yeniden Yapılanma (2007-2010).....	174
3.1.2.1. Krizin İktisadi Etkileri.....	175
3.1.2.2. Krizden Çıkış Çabaları.....	178
3.1.2.3. Krizin Toplumsal Etkileri	179

3.1.2.4. 2010 Seçimleri	181
3.1.3. Otoriter Neoliberalizm Yönetiminde Macaristan (2011-2023).....	182
3.1.3.1. İki Tarz-ı “İktisat”	184
3.1.3.2. Yasal Değişiklikler.....	186
3.1.3.3. 2010 Sonrası İktisat ve Maliye Politikaları.....	187
3.1.3.3.1. Alışılmışın Dışında Politikalar ve Finansal Milliyetçilik.....	190
3.1.3.3.2. Yeni Yerli Burjuvazi	194
3.1.3.3.3. Vergi ve Teşvik Uygulamaları.....	195
3.1.3.3.4. Liberal Olmayan (İlliberal) Devlet.....	196
3.1.3.3.5. Refah Devletinden Çalışma Devletine	200
3.1.3.4. 2014-2018 ve 2022 Seçimleri	203
3.1.3.5. 2014 Sonrası Siyasal Dönüşüm: Orbán Rejiminin Teşmili	207
3.1.3.5.1. Sıcak Sonbahar Eylemleri	207
3.1.3.5.2. Ötekiden Korkutma Stratejisi.....	208
3.1.4. Büyüme Modelinin Belirlenmesi	209
3.1.4.1. Sanayide Seçici Korumacılık.....	211
3.1.4.2. Bağımlı Finansallaşmadan Kaçınma	216
3.2. BREZİLYA	220
3.2.1. Brezilya’da Neoliberalizmin Yükselişi (1988-2002)	221
3.2.1.1. Geçiş Döneminin İktisat Politikaları	222
3.2.1.1.1. Cruzado ve Cruzado II Planı	223
3.2.1.1.2. Bresser Planı	225
3.2.1.2. 1988 Anayasası ve Demokrasiye Geçiş	226
3.2.1.3. İşçi Partisi ve Lula’nın Siyasal Aktör Olarak Ortaya Çıkışı.....	227
3.2.1.4. İthal İkameciliğin Eleştirisi ve Tasfiyesi.....	230
3.2.1.4. Real Planı	234
3.2.1.5. Real Planı’nın İşlevini Kaybetmesi	237
3.2.1.6. Gelişmekte Olan Ülkelerin Krizleri ve Brezilya Krizi.....	239
3.2.2. İşçi Partisi İktidarı (2003-2016)	243
3.2.2.1. Brezilya Halkına Mektup ve Baskın Sosyal Blokla Uzlaşısı	243
3.2.2.2. Seçim Sonrası Politikalar	247
3.2.2.3. Üçüncü Yol ve “Lulismo”	250
3.2.2.4. Lula’nın İkinci Dönemi	255
3.2.2.5. Brezilya’da Büyük Durgunluğun Etkileri	260
3.2.2.6. Rousseff’in Başkanlığa Gelişi.....	263
3.2.2.7. Faiz Düşürme Deneyi	264
3.2.2.8. 2014 Seçimleri ve Seçim Sonrası İktisat Politikaları	269
3.2.2.9. Görevden Azil Süreci.....	273
3.2.3. İşçi Partisi İktidarının Sonu ve Otoriter Neoliberalizm (2017-2023).....	274
3.2.3.1. Michel Temer Dönemi (2016-2018)	274

3.2.3.2. Bolsonaro Dönemi ve Otoriter Neoliberalizm (2019-2022)	278
3.2.3.2.1. 2018 Seçimleri ve Bolsonaro'nun Göreve Gelişi	278
3.2.3.2.2. Pandemi Öncesi İktisat ve Maliye Politikaları	282
3.2.3.2.3. COVID-19 Pandemisi	284
3.2.3.2.4. Pandemi Sonrası Politikalar	287
3.2.3.3. 2022 Seçimleri ve Lula'nın Dönüşü	289
3.2.4. Büyüme Modelinin Belirlenmesi	292
3.2.4.1. Sanayisizleşme	295
3.2.4.2. Bağımlı Finansallaşma Dinamikleri	298
3.3. TÜRKİYE	302
3.3.1. Türkiye'de Neoliberalizmin Yükselişi (1980-2002)	303
3.3.1.1. 24 Ocak Kararları ve 12 Eylül Darbesi	304
3.3.1.2. Demokrasiye Dönüş ve Özal Dönemi (1983-1989)	306
3.3.1.3. Yeni Milli Öncelik: İhracat	308
3.3.1.4. Kayıp Yıllar (1990-2002)	313
3.3.1.4.1. Koalisyon Hükümetleri ve İslamcı Hareketin Yükselişi	314
3.3.1.4.2. 1994 Krizi ve 5 Nisan Kararları	318
3.3.1.4.3. 2001 Krizi	321
3.3.1.4.4. Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı	323
3.3.2. Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarı (2002-2023)	326
3.3.2.1. Kasım 2002 Seçimleri	327
3.3.2.2. Ordu ve Yargı Kısıtında İktidar	330
3.3.2.3. Fiili Başkanlık ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi	333
3.3.2.4. Otoriter Neoliberalizm	336
3.3.3. Adalet ve Kalkınma Partisi İktidarının Ekonomi Politikası	340
3.3.3.1. Toparlanma, Yeni Kırılganlıklar ve Büyük Durgunluk	342
3.3.3.2. Sermaye Fraksiyonlarıyla İlişkiler	344
3.3.3.3. Medyanın Dönüşümü	348
3.3.3.4. Özelleştirme Uygulamaları	351
3.3.3.5. Kamu-Özel İşbirlikleri	355
3.3.3.6. Kamu İhaleleri ve Acele Kamulaştırmalar	357
3.3.3.7. İnşaatteki Artış ve Toplu Konut İdaresi	359
3.3.3.8. Sosyal Yardım Devleti ve Borççuluk	362
3.3.3.9. Kriz ve Çıkış Arayışları	368
3.3.3.10. Faiz Düşürme Deneyi ve Ortodoks İktisada Dönüş	373
3.3.4. Büyüme Modelinin Belirlenmesi	377
3.3.4.1. Sanayisizleşme	380
3.3.4.2. Bağımlı Finansallaşma Dinamikleri	383
Sonuç	389
Kaynakça	399
Dizin	449

Şekiller Dizini

Şekil 1. Politik İktisat Çalışmalarının Dalları.....	120
Şekil 2. Siyasal Koalisyonun Oluşumu.....	137

Tablolar Dizini

Tablo 1. Post-Fordist Büyüme Modellerinin Sınıflandırılması.....	129
Tablo 2. Temel Ekonomik Göstergeler (1990-2000, Macaristan)	151
Tablo 3. Temel Ekonomik Göstergeler (2001-2005, Macaristan)	154
Tablo 4. Macaristan'da Ana akım Siyasi Partilerin Ekonomik Politika Önerileri	173
Tablo 5. Temel Ekonomik Göstergeler (2006-2010, Macaristan)	176
Tablo 6. Temel Ekonomik Göstergeler (2011-2018, Macaristan)	189
Tablo 7. Finansal Milliyetçilik Politikaları	191
Tablo 8. Macaristan'da Seçim Sonuçları (2010, 2014, 2018, 2022).....	205
Tablo 9. Temel Ekonomik Göstergeler (2019-2023, Macaristan)	206
Tablo 10. Temel Ekonomik Göstergeler (1990-1993, Brezilya).....	232
Tablo 11. Temel Ekonomik Göstergeler (1994-2002, Brezilya).....	238
Tablo 12. Temel Ekonomik Göstergeler (2003-2006, Brezilya).....	249
Tablo 13. Temel Ekonomik Göstergeler (2007-2010, Brezilya).....	256
Tablo 14. Temel Ekonomik Göstergeler (2011-2014, Brezilya).....	265
Tablo 15. Temel Ekonomik Göstergeler (2015-2018, Brezilya).....	277
Tablo 16. Temel Ekonomik Göstergeler (2019-2023, Brezilya).....	288
Tablo 17. Temel Ekonomik Göstergeler (1990-1996, Türkiye).....	319
Tablo 18. Temel Ekonomik Göstergeler (1997-2002, Türkiye).....	322
Tablo 19. Temel Ekonomik Göstergeler (2003-2012, Türkiye).....	343
Tablo 20. Türkiye'de Kamu İhaleleri Oranı.....	358
Tablo 21. Temel Ekonomik Göstergeler (2013-2019, Türkiye).....	371
Tablo 22. Temel Ekonomik Göstergeler (2020-2023, Türkiye).....	376

Grafikler Dizini

Grafik 1. Sosyal Refah Harcamalarının GSYİH içindeki Payı ve Gini Katsayısı (1998-2023, Macaristan).....	202
Grafik 2. Büyüme Birleşenlerinin Payı (Macaristan, 1990-2023)	210
Grafik 3. Sektörel Finansal Denge (1995-2023, Macaristan).....	210
Grafik 4. Katma Değer Payları (Macaristan, 1990-2023)	212
Grafik 5. Mal İhracının Sektörel Dağılımı (1995-2023, Macaristan)	213
Grafik 6. DYY'lerin Sektörel Dağılımı (2008-2023, Macaristan).....	215
Grafik 7. DYY'lerin Sektörel Alt Birleşenleri (2008-2023, Macaristan)	215
Grafik 8. Kredilerin Sektörel Dağılımı (Aralık 2013-Aralık 2023, Macaristan)	217

Grafik 9. Kredilerin Finansal Olmayan Şirketler ve Hanehalkı Arasında Ayrıştırılması (1990-2023, Macaristan).....	217
Grafik 10. Hanehalkı Borcunun Harcanabilir Kişisel Gelire Oranı (1995-2023, Macaristan)	218
Grafik 11. DYY’ler, Portföy Yatırımları ve İktisadi Büyüme (1990-2023, Macaristan)	219
Grafik 12. Sosyal Refah Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı ve Gini Katsayısı (2000-2023, Brezilya).....	291
Grafik 13. Büyüme Birleşenlerinin Payı (1990-2023, Brezilya)	293
Grafik 14. Sektörel Finansal Denge (1995-2023, Brezilya).....	293
Grafik 15. Katma Değer Payları (1990-2023, Brezilya)	296
Grafik 16. Mal İhracının Sektörel Dağılımı (1995-2023, Brezilya).....	296
Grafik 17. DYY’lerin Sektörel Dağılımı (2010-2023, Brezilya)	297
Grafik 18. DYY’lerin Sektörel Alt Birleşenleri (2010-2023, Brezilya).....	298
Grafik 19. Kredilerin Sektörel Dağılımı (Aralık 2013-Aralık 2023, Brezilya)	300
Grafik 20. Kredilerin Şirketler ve Hanehalkı Arasında Ayrıştırılması (1995-2023, Brezilya).....	301
Grafik 21. Hanehalkı Borçluluğunun Harcanabilir Kişisel Gelire Oranı (2005-2023, Brezilya).....	301
Grafik 22. DYY’ler, Portföy Yatırımları ve İktisadi Büyüme (1990-2023, Brezilya).....	302
Grafik 23. Sosyal Refah Harcamalarının GSYİH İçindeki Payı ve Gini Katsayısı (2001-2023, Türkiye)	367
Grafik 24. Büyüme Birleşenlerinin Payı (1990-2023, Türkiye).....	377
Grafik 25. Sektörel Finansal Denge (1995-2023, Türkiye)	378
Grafik 26. Katma Değer Payları (1990-2023, Türkiye).....	380
Grafik 27. Mal İhracının Sektörel Dağılımı (1995-2023, Türkiye).....	381
Grafik 28. DYY’lerin Sektörel Dağılımı (2000-2023, Türkiye)	382
Grafik 29. DYY’lerin Sektörel Alt Birleşenleri (2000-2023, Türkiye).....	383
Grafik 30. Kredilerin Sektörel Dağılımı (2004-2023, Türkiye)	384
Grafik 31. Kredilerin Finansal Olmayan Şirketler ve Hanehalkı Arasında Ayrıştırılması (1990-2023, Türkiye)	385
Grafik 32. Hanehalkı Borçluluğunun Harcanabilir Kişisel Gelire Oranı (Türkiye, 2003-2023).....	386
Grafik 33. DYY’ler, Portföy Yatırımları ve İktisadi Büyüme (1990-2023, Türkiye).....	386

Önsöz

Kapitalist ekonomiler neden benzer küresel baskılar altında farklı büyüme yolları izler? Bu yollar hangi toplumsal kesimlere dayanır, hangi devlet müdahaleleriyle sürdürülür ve krizler karşısında nasıl dönüşür? Fatin Şevki Bulut'un *Kapitalist Çeşitlilik ve Büyümenin Politik İktisadı: Macaristan, Brezilya ve Türkiye'de Büyüme Modelleri* başlıklı kitabı, bu sorulara karşılaştırmalı politik iktisat perspektifinden yanıt arıyor. Kitabın önemli özelliklerinden biri, iktisadi büyümeyi yalnızca büyüme oranları ya da politika tercihleri üzerinden değil; devlet, sermaye fraksiyonları, emek ve siyasal iktidar arasındaki ilişkiler içinde ele almasıdır.

Bu çalışma, Türkçe politik iktisat yazınında önemli bir eksikliği dolduruyor. Uluslararası literatürde son yıllarda etkisi artan Büyüme Modelleri yaklaşımı, Türkçede henüz sınırlı ölçüde tartışılmıştır. Kitap, bu yaklaşımın temel kavramlarını sistematik biçimde tanıtırken, bu çerçeveyi geç kapitalistleşmiş ülke deneyimlerine uygulamıştır. Büyüme Modelleri yaklaşımı, büyümenin hangi talep bileşenlerine dayandığını, özel sektör, kamu ve dış sektör arasındaki finansal dengeleri ve bu ekonomik yapıyı destekleyen büyüme koalisyonlarını birlikte inceler. Böylece iç talebe, kredi genişlemesine ya da ihracata dayalı büyüme modelleri, bunları mümkün kılan sınıfsal ve siyasal ilişkilerden koparılmadan açıklanabilir. Yaklaşımın en önemli üstünlüklerinden biri de krizleri dışsal sapmalar olarak değil, büyüme modellerini ve onları taşıyan büyüme koalisyonlarını dönüştüren tarihsel dönemeçler olarak kavramasıdır.

Kitabın birinci bölümü, kapitalizm, neoliberalizm ve devlet arasındaki ilişkiyi tartışıyor. Klasik Marksist politik ekonomiden Poulantzasçı ve neo-Gramsciyeen yaklaşımlara uzanan kuramsal bir hat üzerinden devletin

kapitalist birikimin dışındaki tarafsız bir hakem olmadığı gösteriliyor. Bölümün temel vurgusu, neoliberalizmin devletin geri çekilmesi anlamına gelmediğidir. Neoliberalizm; piyasaları, kurumları ve toplumsal ilişkileri rekabet ilkesi doğrultusunda yeniden kuran özgül bir müdahalecilik biçimidir. Otoriter neoliberalizm, devlet kapitalizmi ve bağımlı finansallaşma tartışmaları, bu dönüşümün güncel biçimlerini anlamak açısından kitabın sonraki bölümlerine zemin hazırlıyor.

İkinci bölüm, karşılaştırmalı kapitalizm literatürünü ve özellikle Kapitalizm Çeşitleri yaklaşımını eleştirel biçimde değerlendiriyor. Şirket merkezli analiz, kurumsal istikrar varsayımı, devlet ile sınıf ilişkilerinin geri plana itilmesi ve geç kapitalistleşen ülkelerin ikincil konumu bu yaklaşımın başlıca sınırları olarak belirleniyor. Buna karşılık Büyüme Modelleri yaklaşımı, toplam talep dinamiklerini büyüme koalisyonlarıyla birleştirerek ekonomik yapı ile siyasal güç ilişkileri arasında daha doğrudan bir bağ kuruyor. Bu bölüm, kitabın kavramsal omurgasını oluşturuyor.

Üçüncü bölümde Macaristan, Brezilya ve Türkiye'nin 1990 sonrası deneyimleri tarihsel ve istatistiksel bir yöntemle karşılaştırılıyor. Macaristan örneği, kredi genişlemesine dayalı iç talep itişli modelden 2010 sonrasında ihracatçı sanayiye, seçici yabancı yatırımları ve finansal milliyetçiliği öne çıkaran ihracat itişli merkantilist bir modele geçişi gösteriyor. Bu dönüşüm, Fidesz yönetimi altında yerli sermayenin güçlendirilmesi ile otoriter neoliberalizmin kurumsallaşmasını birlikte içeriyor. Brezilya incelemesi, neoliberal finansallaşma, Lula döneminin geniş toplumsal uzlaşması ve emtia ihracatının desteklediği zayıf ihracat itişli büyüme arasındaki ilişkiyi ortaya koyuyor. Büyük Durgunluk sonrasında büyüme koalisyonunun çözülmesi, Rousseff dönemindeki sanayi yanlısı politika arayışlarının başarısızlığı ve Bolsonaro döneminin kalıcılaşmayan otoriter neoliberalizmi bu çerçevede ele alınıyor. Türkiye bölümü ise 2001 krizi sonrasında kurulan kredi genişlemesine dayalı iç talep itişli modeli, bu modelin 2013 sonrasındaki krizini ve zayıf ihracat itişli bir modele geçiş arayışını inceliyor. Aynı zamanda sermaye fraksiyonları arasındaki dengelerin, devletin yeniden yapılanmasının ve otoriter konsolidasyonun büyüme rejimindeki dönüşümle nasıl iç içe geçtiğini gösteriyor.

Elinizdeki kitap, üç ülkeyi birbirinden kopuk başarı ya da başarısızlık örnekleri olarak değil, neoliberal kapitalizmin krizler karşısında geliştirdiği farklı uyarlanma biçimleri olarak okumayı öneriyor. Bu yönüyle hem Büyüme Modelleri yaklaşımına Türkçe bir giriş sunuyor hem de kapitalist çeşitliliği sınıf ilişkileri, devlet biçimleri ve büyüme koalisyonları üzerinden düşündürmek için verimli bir karşılaştırmalı çerçeve sağlıyor.

8 Temmuz 2026, Berlin

Doç. Dr. Ümit Akçay

Kısaltmalar Dizini

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AKP:	Adalet ve Kalkınma Partisi
ANAP:	Anavatan Partisi
Ar-Ge:	Araştırma-Geliştirme
ASKON:	Anadolu Aslanları İş İnsanları Derneği
AYM:	Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi
BCB:	Brezilya Merkez Bankası
BDDK:	Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu
BNDES:	Brezilya Ulusal Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Bankası
BRICS:	Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
CC:	Karşılaştırmalı Kapitalizm
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CHS:	Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi
CME:	Düzenlenmiş Piyasa Ekonomileri
CMEA:	Karşılıklı İktisadi Yardımlaşma Konseyi
CPE:	Karşılaştırmalı Politik Ekonomi
CONSEA:	Ulusal Gıda ve Beslenme Güvenliği Konseyi
ÇUŞ:	Çok Uluslu Şirket
DB:	Dünya Bankası
DGD:	Doğrudan Gelir Desteęi
DİBS:	Devlet İç Borçlanma Senetleri
DME:	Bağımlı Piyasa Ekonomileri
DP:	Demokrat Parti

DPT:	Devlet Planlama Teşkilatı
DSP:	Demokratik Sol Parti
DT:	Düzenleme Teorisi
DYP:	Doğru Yol Partisi
DYY:	Doğrudan Yabancı Yatırım
EBRD:	Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası
FED:	ABD Merkez Bankası
FETÖ:	Fethullahçı Terör Örgütü
FIESP:	São Paulo Eyaleti Sanayi Federasyonu
Fidesz:	Genç Demokratlar İttifakı
FP:	Fazilet Partisi
FRED:	Federal Rezerv Ekonomik Verileri
GEGP:	Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı
GSS:	Genel Sağlık Sigortası
GSYİH:	Gayrisafi Yurtiçi Hasıla
HCSO:	Macaristan Merkezi İstatistik Kurumu
HME:	Hiyerarşik Piyasa Ekonomileri
IPEA:	Uygulamalı Ekonomi Araştırmaları Enstitüsü
Jobbik:	Daha İyi Bir Macaristan Hareketi
KGF:	Kredi Garanti Fonu
KHK:	Kanun Hükmünde Kararname
KİK:	Kamu İhale Kanunu
KİT:	Kamu İktisadi Teşebbüsü
KKM:	Kur Korumalı Mevduat
KOBİ:	Küçük ve Orta Ölçekli İşletme
KÖİ:	Kamu Özel Sektör İşbirliği
LME:	Liberal Piyasa Ekonomileri
MAPA:	Tarım, Hayvancılık ve Gıda Tedariki Bakanlığı
MDA:	Tarımsal Kalkınma ve Aile Çiftçiliği Bakanlığı
MDP:	Macar İşçi Partisi
MGK:	Milli Güvenlik Kurulu
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MKİK:	Macar Ticaret ve Sanayi Odası
MME:	Karma Piyasa Ekonomileri
MNB:	Macaristan Ulusal Bankası

MSİ:	Macar Sivil İttifakı
MST:	Topraksız Tarım İşçileri Hareketi
MSZP:	Macar Sosyalist Partisi
MÜSİAD:	Müstakil İşadamları Derneği
NEMA:	Yeni Ekonomik Matris
OHAL:	Olağanüstü Hal
OYAK:	Ordu Yardımlaşma Kurumu
PAC:	Büyüme Hızlandırma Programı
PME:	Patrimonyal Piyasa Ekonomileri
PKİ:	Post-Keynesyen İktisat
PMDB:	Brezilya Demokratik Hareketi
PSDB:	Brezilya Sosyal Demokrat Partisi
PSL:	Sosyal Liberal Parti
PT:	İşçi Partisi
RP:	Refah Partisi
SBB:	Strateji ve Bütçe Başkanlığı
SEBRAE:	Brezilya Mikro ve Küçük İşletmeler Destek Servisi
SHP:	Sosyal Demokrat Halkçı Parti
SME:	Devlet Nüfuzlu Piyasa Ekonomileri
STK:	Sivil Toplum Kuruluşu
ŞNT:	Şartlı Nakit Transferleri
TCMB:	Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası
TINA:	Başka Alternatif Yok
TİSK:	Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu
TL:	Türk Lirası
TMSF:	Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu
TOBB:	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TOKİ:	Toplu Konut İdaresi
TÜİK:	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜRK-İŞ:	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
TÜSİAD:	Türk Sanayiciler ve İşadamları Derneği
TVF:	Türkiye Varlık Fonu
UNCTAD:	Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı
YEP:	Yeni Ekonomik Program
YKİ:	Yeni Keynesyen İktisat

Giriş

Devletler, kapitalizmin serpilmesi ve güçlenmesi sürecinde, ana akım iktisat, maliye ve siyaset bilimi teorisinin vurguladığının aksine, kurumlardan oluşan bir bütünün somutlaşmasından doğan güçle hareket eden tarafsız bir hakem niteliğinde konumlanmamıştır. Dolayısıyla devleti salt kurumsal bir bütünlük olarak tanımlamak, onun toplumsal temellerini, sınıfsal dengelerini ve politik hedeflerle ilişkisini anlamak açısından yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle devletin politik iktisat içerisindeki konumunu çözümlemek, devlet teorisine ilişkin tartışmaları derinleştiren temel bir ihtiyaçtır.

Devlet, kapitalist üretim ilişkilerinin kuruluşunda ve yeniden üretiminde kurucu bir rol üstlenmiştir. Devletin kapitalist üretim biçimi içerisindeki konumu, onu yalnızca düzenleyici veya tarafsız bir aktör olarak tanımlamanın ötesindedir. Devlet, hem üretim ilişkilerinin kurucu bir bileşeni hem de sermaye birikim süreçlerinin yönlendirici bir gücüdür. Kapitalizmin farklı coğrafyalarda gelişim seyri, devletin rolünü tarihsel bağlama göre çeşitlendirmiş; bu durum, devletin ekonomik süreçlerdeki ağırlığını anlamak için soyut tanımlardan çok somut tarihsel örneklerin tahlilini gerekli kılmıştır. Dolayısıyla devlet teorisine ilişkin tartışmaların merkezinde, onun kapitalist birikim süreçleriyle kurduğu karşılıklı belirlenim ilişkisini çözümlemek yer almaktadır.

Bu itibarla, bu kitapta öncelikle, devlet müdahalesinin amaç ve sonuçlarına dair teorik bir altyapı oluşturulması savunulacaktır. Kapitalist devlet tartışmaları, klasik Marksist politik ekonomiden başlayarak araçsal, yapısal ve hegemonik yaklaşımlar aracılığıyla giderek çeşitlenmiştir. Klasik Marksist gelenek, devleti sınıflı toplumun içsel bir ürünü ve üretim ilişkilerinin siyasal biçimi olarak kavrar. Bu bağlamda devlet, sınıf karşıtlıklarının giderilemediği noktada düzeni sağlayan ve egemen sınıfın çıkarlarını güvence altına alan bir kamusal güç olarak konumlanır. Nicos Poulantzas, bu

klasik çerçeveyi yapısalcı bir yaklaşımla yeniden tanımlamış; devleti yalnızca sermaye fraksiyonlarının doğrudan kontrol ettiği bir araç olarak değil, sınıf mücadelelerinin kurumsal düzeyde yoğunlaştığı bir yapı olarak kavramsal-laştırmıştır. Dolayısıyla devlet, sınıf mücadelelerini şekillendirmesinin yanı sıra, sınıf mücadeleleri dolayımıyla dönüşecektir. Neo-Ricardocu yaklaşım, devletin ekonomik müdahalelerini sermaye kâr oranlarını koruma stratejisi olarak ele alırken, ideal kolektif devlet yaklaşımı devleti sermaye mantığının kurumsal ifadesi olarak görür. Devlet bu perspektifte, rekabetin sınırlılıklarını aşan, sermaye birikiminin önkoşullarını kuran ve sürdüren sermayenin kolektif öznesi niteliğindedir. Neo-Gramsciyeen yaklaşım ise devleti yalnızca ekonomik bir aygıt olarak değil, hegemonya üretiminin siyasal alanı olarak da kavramsallaştırır. Devlet, iktidar blokunun ideolojik tahakkümünü meşru-laştırırken, toplumsal rızanın üretiminde de merkezi bir rol üstlenir. Böylece sermaye birikimi ile toplumsal meşruiyet arasındaki bağ, devletin müdahale biçimlerini şekillendirir. Kitabın birinci bölümünün ilk kısmında, özetlediğimiz bu izlençe kapsamında, devlet müdahalesine dair teorik ve kavramsal bir inceleme yapılacaktır.

Neoliberalizm, kapitalist üretim sisteminin son kırk yılına egemen olan akılsallıktır. Bu anlamda, kapitalizmin tahlilini yapabilmek için neoliberalizme dair bir irdeleme yapmak zorunludur. Bu nedenle bu kitapta, öncelikle neoliberal akılsallığın müdahale biçimlerine dair bir irdeleme yapmak amaçlanmıştır. Neoliberal akılsallık, toplumsal ve siyasal yapıların krizlerin üretici unsurları olduğunu varsaymakta; bu krizlerin aşılmasını ise piyasa mekanizmalarına ve geleneksel ahlaki normların düzenleyici işlevine atfetmektedir.

Ana akım iktisat ve siyaset bilimi çalışmalarına göre neoliberalizm, Keynesyen dönemin yoğun devlet müdahalesini baskılamak için devletin geri çekilmesi ve devlet müdahalesinin mümkün olduğunca sınırlı tutulması anlamına gelmektedir. Buna karşın, bu kitapta neoliberalizmin bir müdahalesizlik değil sürekli müdahaleler sistemi olduğu öne sürülecektir. Neoliberal akılsallık, Keynesyen iktisadın müdahaleciliğinin topluma zarar verdiğini düşünse dahi klasik liberalizmi Keynesyen iktisadın doğuşunun sorumlusu olarak görmekte ve klasik liberalizmin doğalcılığından neşet eden naifliği Keynesyen iktisadın doğuşunun sorumlusu olarak nitelemektedir. Dolayısıyla neoliberal müdahalecilik; kurumları, toplumsal ilişkileri, iktisadi ve siyasi yönetim biçimlerini, klasik ve Keynesyen iktisadın eksikliklerinden arındırarak rekabet normlarına göre tadil ve inşa etmeyi savlayan bir “yönetimsel akılsallık”tır. Bu bağlamda neoliberal devlet, kamu yönetiminden gündelik hayata uzanan sürekli müdahaleler ağıyla klasik liberalizmin doğal duruma erişimi savlayan pasif ve minimal devletinden ayrılmaktadır.

Neoliberal müdahalecilik, rekabetin kurucu unsur olduğu iktisadi ve toplumsal ilişkileri siyasal olarak biçimlendirmeye amaçlı müdahalecilik çeşididir. Neoliberal yönetimsellik ilkelerine göre, birikimin krizler dolayısıyla sekteye uğramasının sorumlusu, krize neden olan yetersiz müdahaleler ile kuralların oluşturucusu ve denetleyicisi olan devlettir. Dolayısıyla kriz dönemlerinde neoliberal devlet, rekabeti işlevsel biçimde tesis edebilmek güdüsüyle müdahale edecek ve özel mülkiyeti, bireysel hürriyetleri ve girişim özgürlüğünü kurabilmek için gerekirse zor kullanacaktır. Neoliberal müdahaleciliği özgün ve yeni yapan unsur ise neoliberal tasavvurda piyasanın doğal değil, inşa edilebilen bir düzen olmasıdır. Bu durumda piyasanın yerleşmesi ve teşmilini savlayan siyasal hedefler, bilinçli kamu müdahaleleri dolayısıyla tesis edilecektir. Bu bağlamda, kitabın birinci bölümünün ikinci kısmı neoliberalizme ilişkin kapsamlı bir tartışmaya ayrılacak; neoliberalizmin farklı kutupları incelenecek ve neoliberal müdahaleciliğin temel unsurları ile araçları kavramsal olarak berraklaştırılacaktır.

Kapitalist birikim süreçleri, farklı coğrafyalarda benzer dinamikler üzerine inşa edilmekle birlikte, her ülkenin özgül tarihsel, kurumsal ve siyasal koşulları içinde farklı biçimler kazanır. Bu çeşitliliği kavramsallaştırma çabası, karşılaştırmalı kapitalizm literatürünün temel yönelimini oluşturur. Karşılaştırmalı kapitalizm araştırmaları içinde belirleyici bir konum kazanan “kapitalizm çeşitleri” yaklaşımı, kapitalist sistem içindeki kurumsal farklılıkları şirket düzeyindeki ilişkiler ve kurumsal tamamlayıcılıklar üzerinden açıklamayı önermektedir. Hall ve Soskice’in 2001 tarihli çalışmasıyla¹ sistematik bir çerçeveye kavuşan bu yaklaşım, temel olarak liberal ve düzenlenmiş piyasa ekonomileri arasında kurduğu ikili tasnif üzerinden kapitalist çeşitlilikleri kavramsallaştırmıştır.

Bu noktada, kapitalizmin farklı çeşitlerinin var olduğuna dair bir anlatı yerine, kapitalizm “içi” çeşitliliklerin mevcudiyeti üzerinden bir anlatı sunmayı savlandığını belirtmek gerekir. Dolayısıyla kapitalizm çeşitleri yaklaşımını tartışıldığı yerler dışında, birden fazla kapitalizmin varlığını imleyen kapitalizm çeşitleri kavramı yerine “kapitalist çeşitlilikler” kavramının kullanımı yeğlenmiştir. Bunun temel nedeni, tek bir kapitalizmin varlığına kani olunması ve ortak birikim mantığına dayanan bu kapitalizmin kendi içinde “çeşitlilikler” barındırdığının kabul edilmesidir. İncelenen neoliberal dönemde ise kapitalist çeşitliliklerin, ulusal özgüllüklerden ziyade sistemsel ortaklıklar tarafından biçimlendirildiği görülmektedir. Ancak bu olgu, bu kitapta “kapitalizm çeşitleri” yaklaşımının ulusal özgünlükleri ana akım iktisat ve siyaset bilimi çalışmalarının gündemine taşıması gerçekliğini küçümsemediği anlamına gelmemelidir.

¹ Peter A. Hall ve David Soskice, “An Introduction to Varieties of Capitalism”, içinde *Varieties of Capitalism: The Institutional Foundations of Comparative Advantage*, ed. Peter A. Hall ve David Soskice (Oxford: Oxford University Press, 2001), 1-68.